

Michaël

De opdracht van Michaël als leidende geest van onze tijd

Voordracht van Rudolf Steiner

Twaalfde voordracht, Dornach, 15 december 1919

Uit: Die Sendung Michaels, GA 194

Vertaling: W.A.C. Labberté

De mysteriën van het licht, de ruimte en de aarde en hun tegenbeeld in de drie stromingen van de materialistische cultuur

In het heden en in de naaste toekomst wordt de mensheid voor belangrijke en grote taken gesteld, die doorslaggevend zullen zijn. Om hier tegen opgewassen te zijn, wordt er van de zielen een sterke moed gevraagd. Wie tegenwoordig probeert, een werkelijk inzicht te krijgen in wat de mensheid nodig heeft, moet dan tevens denken aan de oppervlakkigheid waarmee in onze tijd de zogenaamde openbare aangelegenheden worden behandeld. Men kan zeggen, dat de mensen tegenwoordig in 't wilde weg politiek bedrijven. Ze vormen hun kijk op het leven door enkele emoties, door een paar heel egoïstische of volks-egoïstische gezichtspunten, terwijl het in overeenstemming zou zijn met de ernst van onze tijd om er naar te verlangen de werkelijke ondergronden voor een gezond oordeel te verwerven.

In de loop van de laatste maanden en jaren heb ik hier over de meest uiteenlopende onderwerpen, ook over geschiedenis en de eisen van de tijd, voordrachten en beschouwingen gehouden, steeds met het doel om een bijdrage te leveren tot een eigen oordeelsvorming, niet om een kant en klaar oordeel te verkondigen. Het komt er nu op aan, het verlangen op te wekken om steeds grondiger de feiten van het leven te leren kennen, om een werkelijk fundament voor een oordeel te hebben.

Ik moet dit vooral daarom zeggen, omdat de verschillende mondelinge en schriftelijke uiteenzettingen, die ik met betrekking tot het zogenaamde sociale vraagstuk en de driegeleding van het sociale organisme heb te berde gebracht, werkelijk veel te licht worden genomen, zoals duidelijk blijkt uit het feit, dat met betrekking tot deze dingen veel te weinig vragen worden gesteld over de ware zwaarwegende fundamenten hiervan. De tegenwoordige mensheid komt hier zo moeilijk toe, omdat de mensen eigenlijk op alle gebieden van het leven theoretici zijn, hoewel ze dat niet willen toegeven. Zij, die zich tegenwoordig het meeste inbeelden mensen van de praktijk te zijn, zijn de felste theoretici, omdat ze zich er in 't algemeen tevreden mee stellen, door luttele voorstellingen over het leven hierover een oordeel te vormen, terwijl men tegenwoordig alleen maar met een noodzakelijk ter zake kundig oordeel werkelijk, universeel en omvattend op het leven kan ingaan. Men kan zeggen, dat er tegenwoordig een zekere intellectuele frivoliteit bestaat, waarmee men ongemotiveerd in het wilde weg beunhaast in de politiek of op een levensbeschouwelijke wijze fantaseert. Men zou wensen dat er tegenwoordig als grondstemming in de, zielen levensernst zou heersen.

Terwijl ook de praktische kant van ons geesteswetenschappelijke streven in de laatste tijd zichtbaar wordt in de wereld, namelijk de driegeleding van het sociale organisme, draagt men de hele manier van denken en voorstellen die hierin ligt, vooroordelen en vooral vooropgezette gevoelens tegemoet. Waar komen deze vandaan? Ik spreek nu steeds over het sociale leven: De mens maakt zich tegenwoordig voorstellingen over het ware, het goede, het juiste, het nuttige enzovoort. En als hij dan bepaalde voorstellingen heeft gevormd, meent hij, dat deze nu in absolute zin overal en voor altijd gelden.

Nemen we bijvoorbeeld een socialistisch georiënteerd mens uit West-, Midden- of Oost-Europa. Hij houdt er heel bepaalde socialistisch geformuleerde idealen op na. Maar wat voor voorstellingen liggen hieraan ten grondslag? Het is zijn fundamentele voorstelling, dat alles, waarvan hij het idee heeft dat het hem bevredigt, alle mensen over de hele aarde zal bevredigen en dat dat onbeperkt blijft gelden voor het gehele toekomstige aardebestaan. Men heeft er tegenwoordig weinig gevoel voor dat iedere gedachte met betrekking tot het sociale leven geboren moet worden uit het fundamentele karakter van tijd en plaats. Daarom ziet men ook niet gemakkelijk in, hoe noodzakelijk het is, dat de driegeleding van het sociale organisme ingevoegd wordt in onze huidige Europese cultuur met zijn Amerikaanse inslag. Als dit gebeurt, dan zal dit ook vanzelf aangepast worden bij de verschillende bevolkingsgebieden op aarde. Bovendien: Als de door mij genoemde ideeën en gedachten in *Kernpunten van het sociale vraagstuk* over een tijd niet meer passen in de mensheidsevolutie, moeten er weer andere worden gevonden.

Het gaat niet om blijvend geldende gedachten, maar om gedachten voor het heden en de naaste toekomst. Maar om volledig in te zien hoe noodzakelijk de driegeleding van het sociale organisme in een zelfstandig *geestesleven*, een zelfstandig *rechts- en staatsleven* en een zelfstandig *economisch leven* is, moet men eerst een onbevangen blik werpen op de wijze waarop in onze Europees-Amerikaanse beschaving geest, staat en economie met elkaar vervlochten zijn. Onze cultuur, onze beschaving, is een kluwen waarin de draden van geest, recht of staat en economie, die alle een verschillende oorsprong hebben, door elkaar heen lopen. Ons geestesleven heeft een wezenlijk andere oorsprong dan ons rechts- of staatsleven en ons economisch leven. En deze drie stromingen van verschillende herkomst zijn chaotisch door elkaar heen verweven. In het kort zal ik deze drie stromingen tot hun allereerste oorsprong vervolgen, maar dit kan ik natuurlijk vandaag maar schetsmatig doen.

Diegenen die ons geestesleven om te beginnen uiterlijk en zintuiglijk bekijken, zien daarin een voortzetting van de oude Griekse en Latijnse cultuur, van het Grieks-Latijnse geestesleven, dat later terug te vinden is in onze gymnasia en universiteiten. Want onze overige zogenaamde humanistische ontwikkeling vanaf de lagere school is immers helemaal afhankelijk van wat in eerste instantie binnen stroomt door het Griekse element (zie tekening bladzijde 6, oranje). Want wat wij bezitten als ons Europese geestesleven is van Griekse oorsprong, het Latijnse element speelde alleen maar een rol als doorgangsfase. Weliswaar heeft zich met dit geestesleven van Griekse origine iets anders vermengd dat stamt uit verschillende gebieden van de techniek, waartoe de Grieken nog geen toegang hadden: de techniek op het mechanische gebied, de techniek in het commerciële vlak enzovoorts. Ik zou kunnen zeggen: De technische hogescholen, de economische hogescholen zijn in het leger van onze universiteiten opgenomen, zij verrijken onze humanistische kennis, die op het Griekse weten is gebaseerd, met een modern element.

Het wordt niet alleen opgenomen door de zielen van de zogenaamde ontwikkelde klasse, want ook de huidige socialistische theorieën die in de hoofden van de proletariërs rondspoken komen voort uit datgene wat op zijn beurt eigenlijk weer van het Griekse geestesleven stamt. Het heeft alleen maar verschillende metamorfosen doorgemaakt.

Als men de oorsprong van dit geestesleven verder terug vervolgt, belandt men in de Oriënt. Wat we bij Plato, Heraclitus, Pythagoras, Empodocles, vooral bij Anaxagoras vinden, heeft zijn oorsprong in de Oriënt. Evenzo is dit het geval bij Aischylos, Sophocles, Euripides, Phidias. De wortels van de Griekse cultuur in zijn geheel liggen in het Oosten. Op weg van de Oriënt naar Griekenland heeft deze een belangrijke verandering doorgemaakt. Deze cultuur was in de Oriënt in hogere mate spiritueel dan in Griekenland, in de Oriënt was hij een uitvloeisel van wat men 'de mysteriën van de geest' kan noemen, ik kan ook zeggen de 'mysteriën van het licht' (zie tekening pag. 215). Ten opzichte van dit Oosterse geestesleven, dat de bron was van het Griekse, was dit laatste als het ware al gefiltreerd, verdund. Het eerste berustte op heel bijzondere geestelijke ervaringen. Als ik u deze zou willen beschrijven, zou ik ze als volgt moeten karakteriseren.

Natuurlijk moeten we teruggaan tot voor-historische tijden, want daar vinden we de mysteriën van het licht of van de geest. Als ik u het karakter en het ontstaan van dit geestesleven moet beschrijven, kan ik dat met de volgende woorden doen.

Wij weten immers dat, als wij heel ver teruggaan in de mensheidsevolutie, het ons steeds duidelijker wordt, hoe de mensen in de oude tijden nog een atavistische, dromende helderziendheid bezaten, waardoor de geheimen van het wereldal zich voor hen onthulden. En het is volkomen juist als wij zeggen, dat er in de derde, vierde, vijfde, zesde, zevende eeuw vóór het Mysterie van Golgotha op het geciviliseerde Aziatische deel van de aarde mensen woonden aan wie zich geestelijke waarheden openbaarden door een helderziendheid die alleszins op een natuurlijke wijze gebonden was aan het bloed en de lichamelijke organisatie. Dit was in zekere zin zo bij die gehele bevolking. Maar deze atavistische helderziendheid stond in een neergaande ontwikkelingstendens en werd steeds meer decadent. Dit is niet alleen een cultuurhistorisch verschijnsel, tegelijkertijd is het een verschijnsel van het sociale leven van de mensheid.

Waarom? Omdat uit deze grote massa van de aardebevolking een bijzonder soort mensen met bijzondere gaven naar voren trad, die uit verschillende centra kwamen, echter vooral uit een centrum in Azië. Behalve bepaalde resten van een atavistische helderziendheid, waardoor ze als in een droom de geheimen van de wereld nog konden opnemen, bezaten ze, weliswaar als eerstelingen in de mensheidsontwikkeling, datgene wat we de kracht van het denken noemen. Zij waren de eersten, die de langzaam opdoemende intelligentie bezaten.

Het was een belangrijk sociaal verschijnsel dat die oude bevolking, die de geheimenissen van de wereld alleen maar in een dromend schouwen beleefde, mensen in hun gebied zagen binnentrekken, die ze nog konden begrijpen doordat ook zij nog konden schouwen; maar deze bezaten daarnaast al iets, wat zij zelf niet bezaten: de kracht van het denken. Het was een bijzonder soort mensen.

De Indiërs beschouwden de kaste van de Brahmanen als nakomelingen van deze mensen, die de denkkraft met de atavistische helderziendheid verbonden. En toen ze uit de hoger gelegen noordelijke streken van Azië naar de zuidelijke streken trokken, ontvingen ze de naam van Ariër. Dat is de Arische bevolking. Als ik nu de latere benaming mag gebruiken dan kan ik zeggen, dat het hun oor-

spronkelijkste kenmerk is, dat ze de denkkraft verbonden met de plebejische gaven van de atavistische helderziendheid.

En de mysteriën, die men de mysteriën van de geest noemt of beter de mysteriën van het licht, werden door dergelijke mensen, die de atavistische helderziendheid verbonden met het eerste oplichten van de intelligentie, het innerlijke licht in de mens, in het leven geroepen. En parallel met deze oplichtende vonk in de mensheid ontstond onze geestelijke beschaving.

Van wat daarvan geopenbaard is, is veel bewaard gebleven in de mensheid. Maar men moet bedenken dat reeds de Grieken, en juist de meer ontwikkelde persoonlijkheden onder hen, de oude atavistische helderziendheid hadden zien verdwijnen en dat de kracht van het denken overgebleven was. Bij de Romeinen bleef alleen de denkkraft over; bij de Grieken leefde nog het bewustzijn, dat ook de denkkraft uit dezelfde bronnen stamde als de oude atavistische helderziendheid. Daardoor sprak Socrates, als hij het over zijn 'demon' had, die hem zijn weliswaar slechts dialectische, intelligente waarheden ingaf, alleszins nog iets uit, wat voor hem een beleven was.

Ook op het gebied van de kunst hebben de Grieken op indrukwekkende wijze laten zien hoe deze intelligentie-mensen boven de verdere mensheid uitsteken. In hun beeldhouwkunst vinden we drie typen mensen, die sterk van elkaar te onderscheiden zijn - u moet ze maar eens nauwkeurig bestuderen. We vinden het *Arische type*, bijvoorbeeld bij het Apollohoofd, het Pallas Athene-hoofd, het Zeus-hoofd en het Herahoofd. Als u de oren en de neus van Apollo vergelijkt met die van een Mercurius-hoofd, dan zult u zien hoe anders het type is. De Griek wilde er op wijzen hoe in het *Mercurius-type* in de Griekse cultuur de intelligentie met de oude helderziendheid verbonden was, die nog als bijgeloof en iets minderwaardige op de bodem van de cultuur verder leefde. De Ariër stak hier bovenuit, zoals dit kunstzinnig tot uiting kwam in het hoofd van Zeus, Pallas-Athene enzovoorts. En de rassen, die op de onderste trap stonden, die aan de periferie van Griekenland door de Grieken werden waargenomen, hadden nog troebele resten van de oude helderziendheid. Zij zijn plastisch in een ander type bewaard gebleven: het *satyr-type*, dat weer geheel anders is dan het mercuriale type. Vergelijkt u bij deze twee typen maar eens de neus en de oren. Wat de Griek over zijn evolutie in het bewustzijn droeg, heeft hij tot uitdrukking gebracht in zijn kunst.

Wat door Griekenland in een voortschrijdende afzwakking uit de mysteriën van de geest of het licht in de nieuwe tijd werd overgebracht, had echter als geestelijke cultuur een zekere eigenaardigheid. Als geestelijke cultuur had het zo'n innerlijke stuwkracht, dat het tegelijkertijd op eigen kracht de basis kon leggen voor het rechtsleven van de mensen. Daardoor hebben we aan de ene kant te maken met de openbaring van de Goden in de mysteriën, die de mensen de geest brengen, en daarnaast met het inplanten van deze geest in het uiterlijke sociale organisme, in de theocratieën. En deze theocratieën waren niet alleen in staat om aan het mysteriewezen zelf het recht en de politiek te ontnemen, maar ook om het economische leven vanuit de geest te regelen. De priesters van de licht-mysteriën waren tegelijkertijd de economische bewindvoerders van hun gebieden, en gingen daarbij te werk volgens de regels van de mysteriën. Zij bouwden huizen, kanalen en bruggen, zij zorgden ook voor de bebouwing van de grond enzovoorts.

In de oertijd stamde de cultuur geheel uit het geestesleven. Maar deze cultuur werd steeds meer abstract. Het geestelijke leven werd steeds meer een som van ideeën. In de middeleeuwen is het al tot een theologie geworden, dat wil zeggen: in plaats van het oude geestelijke leven werd men aangewezen op een aantal begrippen, omdat er geen ware verbinding meer bestond met het geestelijke

leven, dat abstract en curiaal werd. Want als we terugblikken naar de oude theocratieën, dan zien we dat degene die daar de heerschappij voert, van de Goden in de mysteriën zijn opdrachten kreeg. Bij de Westerse vorst vindt men hiervan nog een laatste overblijfsel in de Kroon en de Kroningsmantel. Het zijn uiterlijke kentekenen, die later meer ordetekens werden. Als men begrip voor deze dingen heeft, kan men soms nog aan de titels merken, dat ze uit de tijd van de mysteriën stammen. Maar alles is een uiterlijke zaak geworden.

Nauwelijks minder veruiterlijkt is de geestelijke cultuur in onze gymnasia en universiteiten, als een laatste echo van de goddelijke boodschappen die in de mysterieplaatsen ontvangen werden. Het geestesleven is wel in ons leven binnen gestroomd, maar het is volkomen abstract geworden, het is niet meer dan een lege voorstelling. De socialistisch georiënteerde kringen zeggen tenslotte: het is een ideologie geworden, dat wil zeggen: een som van gedachten zonder verdere inhoud. Inderdaad is ons geestesleven dat geworden.

Daar het geestesleven zo dun en abstract is geworden en alle stuwkracht heeft verloren, heeft de huidige sociale chaos zich onder zijn oppervlakte ontwikkeld. En wij moeten proberen, het geestesleven weer zijn eigen fundamenten te geven, want alleen dan kan het zich ontwikkelen. We moeten weer de weg vinden van de geest die alleen maar een voorstelling is tot de scheppende geest. Dat kunnen we alleen maar, als we proberen uit het staats-gebundene geestesleven het vrije geestesleven te ontwikkelen, dat dan ook de kracht zal hebben, weer tot leven te ontwaken. Want noch een geestesleven dat aan de leiband van de kerk loopt, noch een dat door de staat wordt beperkt en beschermd, noch een geestesleven dat gebukt gaat onder de last van de economie kan vruchtbaar zijn voor de mensheid. Dat kan alleen maar een zelfstandig geestesleven.

Ja, de tijd is nu aangebroken om in onze zielen de moed op te brengen, de wereld frank en vrij te verkondigen dat het geestesleven op zijn eigen fundament moet rusten. Veel mensen vragen tegenwoordig: Wat moeten wij dan doen? Allereerst komt het er op aan de mensen voor te lichten over datgene, wat noodzakelijk is. Zo veel mogelijk mensen moeten gewonnen worden voor het inzicht, hoe noodzakelijk een zelfstandig geestesleven is, hoe de pedagogiek van de lagere, middelbare en hogescholen van de negentiende eeuw de mensheid niet verder tot heil kan strekken, maar dat die nieuw moet worden opgebouwd vanuit een vrij geestesleven.

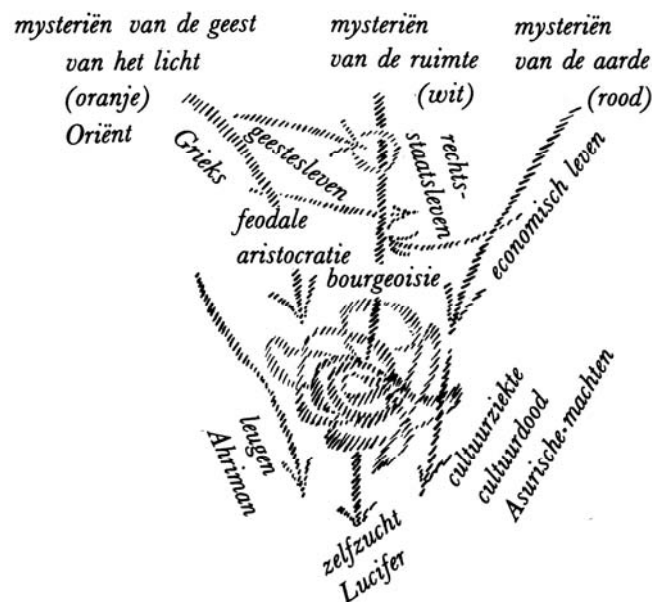
Er is nog weinig moed in de zielen paraat om deze eis werkelijk radicaal te stellen. En men kan dit immers alleen maar doen als men er naartoe werkt, dat zo veel mogelijk mensen inzicht in het hoe en waarom krijgen. Al het verdere werken op het sociale vlak is tegenwoordig provisorisch. Het is het belangrijkste om te proberen en er voor te werken, dat er meer en meer mensen komen die inzicht krijgen in de sociale behoeften, waarvan de zojuist gekarakteriseerde er één is. Het komt er tegenwoordig op aan, met alle middelen die ons ten dienste staan voorlichting te geven over deze dingen.

Met betrekking tot het geestesleven zijn we nog niet produktief geworden, we zullen het in de toekomst pas worden. Ik zal er zometeen over spreken, dat er al een begin mee is gemaakt. Wij moeten produktief worden, door het geestesleven zelfstandig te maken.

Alles wat op aarde ontstaat laat een restant achter. De mysteriën van het licht zijn in de huidige Oosterse cultuur en in het Oosterse geestesleven minder afgezwakt dan in het Westen, maar ze zijn in zijn geheel toch niet meer aanwezig in een vorm zoals in de tijd die ik beschreef. Toch kan men bij de Hindoes en de Oosterse Boeddhisten veel gemakkelijker de rudimenten vinden van datgene waaruit

ons eigen geestesleven stamt; het is in Azië alleen op een andere leeftijdstrap blijven staan. Maar wij zijn in hoge mate onproductief. Waaraan ontleenden de Griekse en Latijnse geleerden de begrippen, om het Mysterie van Golgotha te begrijpen, zodat de verkondiging ervan zich in het Westen verbreidde? Ze ontleenden ze aan de Oosterse wijsheid. Het Westen heeft niet het Christendom voortgebracht, het is overgekomen uit het Oosten.

Nog wat anders: Toen men de geestelijke cultuur in Engels sprekende streken als zeer onvruchtbaar beleefde en snakte naar een bevruchting van het geestesleven, gingen de theosofen naar de onderworpen Indiërs en zochten daar naar de vernieuwingsbron voor hun moderne theosofie. Daar er in het eigen leven geen vruchtbare bron te vinden was om het spirituele leven te verbeteren, ging men naar de Oriënt. En naast deze tekenende bewijzen zou u nog vele andere kunnen vinden voor de onvruchtbaarheid van het geestesleven in het Westen. En elk van deze bewijzen is tegelijkertijd een bewijs voor de noodzakelijkheid van het zelfstandig worden van het *geestesleven* binnen de driegeleding van het sociale organisme.

Een tweede stroom in de verwarde kluwen is die van de *staat* of het *recht*.

Deze tweede stroom is in onze cultuur de knuppel in het hoenderhok. De mens ziet deze en neemt er uiterlijk kennis van als hij onze eerwaarde rechters met de gezworenen op hun rechterstoel ziet zitten, om de misdaden en de misstappen te berechten of als de regeringsambtenaren met hun bureaucratie over onze beschaafde wereld regeren tot wanhoop van degenen, die zo bestuurd worden. Alles wat wij jurisprudentie noemen en alles wat in verbinding daarmee als politiek ontstaat, ligt in deze stroom besloten (zie tekening: wit). Als ik dit (oranje) de stroom van het geestesleven noem, dan is dat (wit) de stroom van het recht, van de staat.

Hoe komt dit? In ieder geval grijpt dat ook terug op de cultuurtijd van de mysteriën. Het grijpt terug op de Egyptische mysterie-cultuur die in het leven van de zuidelijke Europese gebieden een rol speelde, verder leefde in het nuchtere fantasieloze wezen van de Romeinen, waarin het zich verbond met een zijtak van het Oosterse geestelijke leven, waaruit dan het katholieke Christendom en de katholieke kerk ontstond. Deze katholieke kerk is uiteindelijk ook een soort jurisprudentie, al is dit misschien wat radicaal gezegd. Want vanaf de aparte dogma's tot aan het geweldige grote gericht,

dat de hele middeleeuwen door werd afgebeeld als 'het laatste Oordeel', werd eigenlijk het geheel anders geaarde geestesleven van de Oriënt met een Egyptische inslag uit de 'mysteriën van de ruimte' gemetamorfoseerd tot een gezelschap van wereldrechters met wereldlijke veroordelingen en straffen, met zondaren, goede en boze mensen: dit alles is een jurisprudentie.

Dit leeft als een tweede element in de verwarring van de geestelijke kluwen, die wij beschaving noemen en het heeft zich op geen enkele manier organisch met het andere element verbonden. Iedereen kan dit ervaren als hij naar de universiteit gaat en wat mij betreft na elkaar een college hoort over staatsrecht en een theologische uiteenzetting over bijvoorbeeld het canonieke recht. Deze dingen liggen naast elkaar en hebben vormend op het mensenwezen ingewerkt. Zelfs later, als de oorsprong vergeten is, werken ze nog door in de gemoederen van de mensen. Op het latere geestesleven werkte het rechtsleven abstraherend, maar het werkte scheppend in de zeden, gewoontes en instellingen van de mensen.

En welk element leeft er als laatste sociale uitloper in de decadente geestesstrooming van het Oosten, waarvan men de oorsprong niet meer kent? Dat is de adellijke *aristocratie*. U kunt aan de mensen van adel niet meer zien dat hun oorsprong in het Oosterse theocratische geestesleven ligt, want alles is verloren gegaan; alleen de sociale vorm is nog overgebleven (zie tekening). De journalistieke intelligentie vertoont dikwijls merkwaardige verschijnselen, die als een nachtmerrie werken! Zo vond ze in onze tijd een curieus woord uit, waarop ze erg trots was: 'Aristocratie van de geest'. Zo nu en dan kan men dat horen. - En wat is in laatste instantie datgene geworden dat de weg heeft afgelegd door de Romeinse stichting van de kerk en de theocratiserende jurisprudentie, dan in de middeleeuwse steden verwereldlijkt en in de nieuwere tijd volkomen wereldlijk wordt? Dat is de *bourgeoisie* (zie tekening). En zo zijn in hun uiterste consequenties deze geestelijke krachten in de mensheid door elkaar gegooid.

Een derde stroom verbindt zich hier ook nog mee. Als u deze tegenwoordig aan de buitenkant bekijkt (tekening: rood) waardoor is deze stroom dan bijzonder karakteristiek? Voor Midden-Europa bestond er als het ware een methode, om aan bepaalde mensen te demonstreren, hoe zich dit alles tot in de uiterste vertakkingen ontwikkeld heeft uit iets dat oorspronkelijk heel anders was. Dat gebeurde, wanneer de MiddenEuropese mens zijn zoon -naar Londen of New York stuurde, om daar de kneepjes van de economie te leren. In de gebruiken van het economische leven, waarvan de oorsprong in de usances van de volkeren uit het Engels-Amerikaanse deel van de wereld liggen, vinden we als laatste consequentie de uitlopers van wat ik de 'mysteriën van de aarde' zou willen noemen, waarvan bijvoorbeeld de Druiden-mysteriën slechts een bijzondere soort waren.

In oertijden hielden de mysteriën der aarde bij de Europese bevolking nog een bijzonder soort wijsheidsbeleven in. Deze bevolking, die niets wist van de openbaringen van de Oosterse wijsheid, van de mysteriën van de ruimte, van datgene wat dan leidde tot het katholicisme, deze bevolking die het zich uitbreidende Christendom ontmoette, bezat een merkwaardig soort wijsheidsbeleven, dat volledig fysiek georiënteerd was.

Historisch kan men hoogstens nog de laatste gebruiken bestuderen, die in de geschiedenis van deze stroom zijn opgetekend: het verband tussen de feesten van deze mensen en de usances in Engeland en Amerika, die hieruit zijn ontstaan. De festiviteiten hadden hier heel andere samenhangen dan bijvoorbeeld in Egypte, waar de oogst een verbinding had met de sterrenwereld. Hier stond het feest

van de oogst op zichzelf en de hoogste festiviteiten van het jaar hingen samen met dingen die geheel tot het economische leven behoren.

Hier hebben we absoluut te maken met iets, dat uit het economische leven stamt. En als we de hele geestelijke achtergrond van deze zaak willen begrijpen, moeten we het zo formuleren: Vanuit Azië en vanuit het zuiden brengen de mensen naar hier een geestelijk leven en een rechtsleven, dat ze van boven hebben ontvangen en naar beneden brengen op de aarde. In deze derde stroom ontkiemt een economisch leven dat zich verder moet ontwikkelen, dat oorspronkelijk in zijn usances - wat recht en geest betreft - volkomen doordrongen is met het element van het economisch leven, zo zeer zelfs, dat men de bevruchting van de kudden als een bijzonder jaarfeest ter ere van de Goden vierde. Dergelijke feesten ontstonden allemaal vanuit het economische leven.

En als we kijken naar streken in het noorden van Rusland, het midden van Rusland, Zweden, Noorwegen, streken die tot voor kort tot Duitsland behoorden, naar Frankrijk - tenminste Noord-Frankrijk - naar het tegenwoordige Groot-Brittannië: we vinden overal verspreid een bevolking, die vóór de verbreiding van het Christendom in oude tijden een absoluut duidelijk uitgesproken cultuur op het economische vlak bezat. En de feesten die nog uit oude zeden betrekking hebben op het recht of de Goden zijn een uitloper van deze cultuur.

Deze cultuur van het economische leven ontmoet datgene, wat vanuit de andere kant komt (zie de tekening op bladzijde 6). In het begin kon deze cultuur geen zelfstandig rechtsleven en geestelijk leven ontwikkelen. De oorspronkelijke gebruiken op het rechtsgebied verdwenen, omdat het Romeinse recht zijn intrede deed en zo maakten ook de oorspronkelijke geestelijke normen plaats voor het Griekse geestesleven. Dit economische leven wordt aanvankelijk steriel, maar ontwikkelt zich langzamerhand weer en kan dit alleen door de chaos van de binnengedrongen vreemde elementen van geestes- en rechtsleven te overwinnen.

Beschouwt u het Engels-Amerikaanse geestesleven eens. U vindt hierin twee aspecten die sterk van elkaar verschillen. Om te beginnen heeft het Engels-Amerikaanse geestesleven meer occulte genootschappen dan waar ook ter wereld en deze oefenen een veel sterkere invloed uit dan de meeste mensen denken. Zij zijn de bewaarders van een oud geestelijk leven, ze zijn er trots op bewaarders te zijn van het Egyptische of Oosterse geestesleven, dat volkomen verwaterd is tot in de symbolen die men niet meer begrijpt maar die op de leidende figuren nog een zekere sterke macht uitoefenen. Dat is echter een oud geestesleven, dat niet op eigen bodem is gegroeid. Daarnaast bestaat er een geestesleven, dat wel degelijk als zeer kleine bloempjes overal op de bodem van het economische leven opkomt.

Wie deze dingen met verstand bestudeert, kan weten, dat *Locke, Hume, Mill, Spencer, Darwin* deze bloempjes zijn. Uit het economische leven kan men nauwkeurig de gedachten van Mill of Spencer destilleren. De sociaal-democratie heeft daar dan een theorie van gemaakt en beschouwt het geestesleven als een aanhangsel van het economische leven. Alles is dan af geleid uit de zogenaamde praktijk, maar het stamt eigenlijk meer uit de routine van het leven dan uit de werkelijke levenspraktijk. Zo vindt men dan naast elkaar zaken als het darwinisme, spencerisme, millisme, hume-isme en de verwaterde leerstellingen uit de mysteriën, die voortgezet worden in de verschillende sekten, de theosofische vereniging, de quakers enzovoort.

Het economische leven dat zich wil ontplooiën is nog helemaal niet ver gevorderd, heeft pas kleine bloempjes gekweekt.

Wat geestesleven en rechtsleven is, zijn vreemde planten! En des te meer vreemde planten, hoe verder we in de Europese beschaving naar het Westen gaan. Want in Midden-Europa bestond er altijd al een verweer tegen het Griekse geestesleven aan de ene kant en het rooms-katholieke rechtsleven aan de andere kant. In dat gebied leefde altijd al een verzet hiertegen. Een voorbeeld hiervan is de filosofie van Midden-Europa. In Engeland weet men in wezen hier niets van. Het is eigenlijk niet mogelijk om *Hegel* in het Engels te vertalen. In Engeland noemt men immers Duitse filosofie 'germanisme' en men bedoelt dan dat het iets is, waarmee een verstandig mens zich niet kan inlaten. Maar we hebben juist in deze Duitse filosofie, waartegen men zich verzet, de late bloeiperiode bij *Fichte*, *Schelling* en *Hegel*. (Als uitzondering geldt hier een episode, waarin *Kant* grondig bedorven werd door *Hume* en waarin deze afschuwelijke vermengeling van *Kant* en *Hume* in de Duitse filosofie werd geïntroduceerd, wat in de hoofden van de middeleuropese mensheid zoveel onherstelbaar onheil aanrichtte.)

Bij *Goethe* vinden we al het zoeken naar een vrij geestesleven; hij wil niets meer weten van de laatste uitloper van de rooms-katholieke jurisprudentie in wat men een natuurwet noemt. Evenals in de verschoten toga en de merkwaardige baretten die de rechters uit de oude tijd nog dragen - tegenwoordig dienen ze verzoeken in om die te kunnen afschaffen - voelt u ook in de natuurwetenschap, in de natuurwet - 'wet' - , nog de aanwezigheid van het juridische aspect! De uitdrukking 'natuurwet' heeft bijvoorbeeld ten aanzien van *Goethe's* natuurwetenschap, die alleen met oerfenomenen en oerfeiten rekening houdt, geen zin. Hoewel dat alles in een beginstadium is gebleven, werd in *Goethe's* natuurwetenschap voor 't eerst radicaal gevochten voor een vrij geestesleven.

En in dit Midden-Europa ontstaat zelfs al de eerste stoot voor een zelfstandig rechts- of staatsleven. Leest u maar een dergelijk geschrift als dat van *Wilhelm von Humboldt*. De man was zelfs minister van onderwijs in Pruisen. Leest u het maar. Vroeger kostte de Reclam-uitgave maar 20 pfennig, ik weet niet, hoeveel het nu is. Leest u deze *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen*. U zult dan het begin vinden van een ontwerp voor een zelfstandig rechts- of staatsleven, de zelfstandigheid van het eigenlijke politieke leven. Weliswaar is het nooit verder gekomen dan dergelijke ontwerpen, die dateren uit de eerste helft van de negentiende eeuw, zelfs uit het einde van de achttiende eeuw. Men moet er zich echter wel bewust van worden, dat er in ieder geval in dit Midden-Europa belangrijke impulsen op dit gebied aanwezig zijn, waarbij men kan aanknopen en waar men acht op moet slaan. Zij kunnen uitmonden bij de impuls van de driegeleding van het sociale organisme.

In een van zijn eerste boeken schreef *Nietzsche* de woorden, die ik meteen weer in het begin van mijn *Nietzsche*-boek heb geciteerd en waarmee iets van de tragiek van het Duitse geestesleven

wordt uitgedrukt. In zijn geschrift *David Strauss, der Bekenner und Schriftsteller* probeerde Nietzsche destijds, om de gebeurtenissen van 1870 en 1871, de stichting van het Duitse Rijk, te karakteriseren met de woorden: 'extirpatie van de Duitse geest ter wille van het Duitse Rijk'. Sedertdien is dit omzeep-helpen van de Duitse geest grondig ter hand genomen. En toen driekwart van de wereld zich in de laatste vijf of zes jaar op het voormalige Duitsland stortte, was het goed beschouwd al het lijk van het Duitse geestesleven. Ik wil hiermee niet over oorzaken en schuldigen van de oorlog spreken, ik geef alleen maar de configuratie in de wereld aan.

Maar als men, zoals ik gisteren deed, de feiten onbevungen karakteriseert, dan kan men hieruit toch ook opmaken, dat er in dit Duitse geestesleven, nog veel verborgen ligt, wat er ondanks het toekomstige 'zigeunerlot' nog moet uitkomen en waarmee men rekening moet houden. Want waaraan zijn de Duitsers tenslotte te gronde gegaan? Deze vraag moet men eens onbevungen beantwoorden. De Duitsers zijn te gronde gegaan aan het feit, dat ze met het materialisme mee wilden doen, terwijl ze daarvoor geen aanleg hebben. De anderen hebben goede talenten voor het materialisme.

Herman Grimm karakteriseerde eens voortreffelijk een bepaalde eigenaardigheid van de Duitsers met de volgende woorden: Gewoonlijk trekken de Duitsers zich terug als het heilzaam voor hen zou zijn om er dapper op los te gaan, en ze stormen er hard op los, als het beter voor hen zou zijn om zich terug te houden. - Hiermee is een innerlijke eigenschap van het Duitse volk goed gekarakteriseerd. Want de Duitsers hebben door de eeuwen heen stuwkracht bezeten, maar ze hadden niet de mogelijkheid om vol te houden. Goethe kon het oer-fenomeen poneren, maar hij kon het niet tot een begin van de geesteswetenschap maken. Hij kon in zijn *Faust* of in zijn *Wilhelm Meister* een geestelijke visie ontwikkelen, die een revolutionaire omwenteling in de wereld teweeg had kunnen brengen, als de juiste wegen daarvoor maar waren gevonden. Daarentegen bracht de uiterlijke persoonlijkheid van deze geniale mens het slechts tot stand, dat hij in Weimar een dikke 'Geheimrat' werd, een minister met een onderkin, die ook als minister enorm vlijtig was, maar het toch - en juist in het politieke leven - moest laten afweten.

De wereld zal moeten inzien, dat tot haar schade met dergelijke initiatieven als van Goethe en Humboldt geen rekening wordt gehouden en dat er nog veel te voorschijn zal moeten komen van wat er in de Duitse evolutie leeft.

Tenslotte hebben de Duitsers ook niet, zoals de anderen, de indrukwekkende aanleg - die men naar het Westen toe steeds sterker aantreft - om overal tot de laatste abstracties door te dringen. Men noemt alleen maar het Duitse geestesleven abstract, omdat men het niet kan beleven; en omdat men het leven zelf eruit perst, meent men dat de anderen het ook niet hebben. De Duitsers hebben echter niet de gave, zich tot de hoogste abstracties te verheffen.

Het gebrek om tot de uiterste abstracties door te dringen kwam vooral tot uiting in het Duitse staatsleven, het meest ongelukzalige staatsleven. Als de Duitsers van oudsher het grote talent voor de monarchie hadden bezeten dat de Fransen tot op de dag van vandaag zo voortreffelijk hebben bewaard, dan zouden ze nooit een prooi zijn geworden van de regeringen van de diverse Wilhelms. Dan hadden ze het niet nodig gehad om die eigenaardige karikatuur-gestalte van een monarch in het leven te roepen. De Fransman noemt zich weliswaar republikein, maar in het verborgene leeft er onder het Franse volk een monarch, die het staatsbestel met vaste hand leidt en de gemoederen in toom houdt: op de keper beschouwd is overal nog de geest van Lodewijk de Veertiende aanwezig. Natuur-

lijk is dit alles in wezen decadent, maar het is toch nog aanwezig. Uit elke culturele uiting van het Franse volk blijkt, dat er heimelijk nog een monarch heerst.

En het talent voor abstractie dat bij *Woodrow Wilson* tevoorschijn trad, is juist op het uiterlijke politieke gebied in zijn uiterste consequenties aanwezig in de veertien punten van de wereldschoolmeester, waarvan elk woord het stempel van onpraktisch en ondoorvoerbaar draagt. Deze konden alleen maar ontspruiten aan een geest, die alleen maar abstract kan denken en in het geheel geen zintuig heeft voor ware realiteiten.

De cultuurgeschiedenis van de toekomst zal twee dingen moeilijk kunnen begrijpen. Het ene heb ik meermaals voor u gekarakteriseerd met de woorden van Herman Grimm: Veel mensen geloven tegenwoordig nog in de theorie van Kant-Laplace. Herman Grimm zegt zo mooi in zijn Goethe: eens zal men de ziekte, die de mensen tegenwoordig wetenschap noemen, moeilijk kunnen begrijpen; deze is gebaseerd op de theorie van Kant-Laplace, volgens welke alles wat wij om ons heen hebben ontstaan is door opeenhoping van stof uit een algemene wereldnevel. En dat gaat zo verder tot alles weer uiteenvalt en opgaat in de zon! Het bot van een kadaver waar een hongerige hond in een kring omheen loopt is nog smakelijker dan deze voorstellingen van de wereldontwikkeling. Dat meent Herman Grimm. Natuurlijk zal het eens zeer moeilijk zijn om met de wetenschappelijke waanzin van de negentiende en twintigste eeuw deze theorie van Kant-Laplace te verklaren.

Het tweede punt is het ongelooflijke feit, dat er eens vele mensen, in een tijdperk dat op sociaal gebied zo ernstig was, de humbug van de veertien punten van Woodrow Wilson in ernst konden aannemen.

Als wij datgene bestuderen wat in de wereld naast elkaar bestaat, dan zien we hoe het economische leven, het politieke rechtsleven en het geestesleven op een merkwaardige wijze door elkaar heen verweven zijn. Als wij niet te gronde willen gaan aan een geestelijk en rechtsleven dat tot in zijn uiterste grenzen gedegenereerd is, dan moeten wij ons wenden tot een driedelig sociaal organisme, dat het economische leven uit de zelfstandige wortels laat ontstaan, wat echter niet mogelijk is als aan dit economisch leven niet een vrij rechts- en geestesleven tegemoet komt.

Alles ligt diep geworteld in de hele mensheidsevolutie en in de menselijke samenleving. Deze wortels moeten worden bloot gelegd. Het moet de mensen van de huidige tijd begrijpelijk worden gemaakt hoe het economische leven om zo te zeggen helemaal aan de grond gekluisterd is, ingesponnen door een Engels-Amerikaans denkpatroon en hoe het alleen maar kan opbloeien, als het in samenspel treedt met de hele wereld, met datgene waarvoor ook andere volken begaafdheden bezitten. Anders zal het verwerven van de wereldheerschappij hem noodlottig worden.

Als de wereldontwikkeling op dezelfde wijze verder gaat met het gedegenererde uit het Oosten stammende geestesleven, dan eindigt deze op snelle wijze in de ergste leugen, terwijl het oorspronkelijk de meest verheven wijsheid in zich droeg. Nietzsche schreef eens, hoe de Grieken zich al moesten behoeden voor de levensleugen door hun kunst. Goed beschouwd is de kunst het kind van de Goden, dat de mensen ervoor behoedt in de leugen verstrikt te raken. Als deze eerste loot van de cultuur slechts eenzijdig wordt verzorgd, mondt deze stroming uit in de leugen. Er is door de geciviliseerde mensheid gedurende de hele wereldgeschiedenis nog nooit zoveel gelogen als in de laatste vijf, zes jaar. In het openbare leven werd bijna nooit de waarheid gezegd, bijna geen woord dat door de wereld ging was waar. Terwijl deze stroom uitmondt in de leugen (zie de tekening op bladzijde 6)

mondt de middelste stroom uit in de zelfzucht. En als een economisch leven, zoals het Engels-Amerikaanse, dat zich tot wereldheerschappij wil opwerken, zich niet laat doordringen met een zelfstandig geestesleven en een zelfstandig staatsleven, dan mondt het uit in de derde afgrond van het mensenleven. De eerste afgrond is de *leugen*, de ontarding van de mensheid door Ahriman. De tweede is de *zelfzucht*, de ontarding der mensheid door Lucifer. De derde is op fysiek gebied *ziekte en dood*, en in de gebieden van de cultuur: *ziekte en dood aan de cultuur*.

Als de Engels-Amerikaanse wereld de wereldheerschappij verwerft zal deze zonder de driegeleding cultuurdood en cul tuurziekte over de wereld brengen, want deze zijn een gave van Asuras, zoals de leugen een gave van Ahriman is en de zelfzucht een gave van Lucifer. De derde, die zich waardig bij de andere schaart, is een gave van de asurische machten!

Aan deze dingen moet men het enthousiasme ontlennen, dat de vlam zal ontsteken om werkelijk wegen te vinden, om zo veel mogelijk mensen de ogen te openen. Voor degenen die inzicht in dit alles hebben gekregen, is het nu hun taak, de mensheid voor te lichten. We moeten zoveel mogelijk ondernemen tegen de dwaasheid die zich verbeeldt wijsheid te zijn en die meent, het zo heerlijk ver te hebben gebracht. Tegenover deze dwaasheid moeten we het praktische aspect stellen van de anthroposofisch georiënteerde geesteswetenschap.

Als ik door deze woorden enig gevoel in u heb kunnen opwekken voor de diepe ernst, die vandaag de dag in deze dingen ligt, dan heb ik misschien iets bereikt van wat ik graag zou willen. Als we elkaar dan over een paar weken weerzien, zullen we verder over dergelijke dingen spreken. Vandaag heb ik alleen maar een gevoel in u willen wakker roepen dat u vertelt, dat het tegenwoordig werkelijk het belangrijkste sociale werk is, om de mensen tot in de verste omtrek wakker te schudden.